

Sygn. akt I ACa 1153/13

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 grudnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: SSA Robert Obrębski

Sędziowie: SA Roman Dżiczek

SO del. Bogusława Jarmołowicz-Łochańska (spr.)

Protokolant: ref. staż. Julia Murawska

po rozpoznaniu w dniu 11 grudnia 2013 r. w Warszawie

na rozprawie sprawy z powództwa P. M.

przeciwko Skarbowi Państwa - Dyrektorowi Zakładu Karnego w G., Dyrektorowi Aresztu Śledczego we W., Dyrektorowi Aresztu Śledczego w C., Dyrektorowi Zakładu Karnego we W.(...), Dyrektorowi Zakładu Karnego w W., Dyrektorowi Aresztu Śledczego w G., Dyrektorowi Aresztu Śledczego w W., Dyrektorowi Aresztu Śledczego w B., Dyrektorowi Zakładu Karnego we W.

o ochronę dóbr osobistych

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 9 maja 2013 r.

sygn. akt I C 1024/12

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu w Warszawie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania w instancji odwoławczej.

Sygn. akt I A Ca 1153/13

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 15 listopada 2012 r. P. M. wniósł o stwierdzenie bezprawnego naruszania jego dóbr osobistych oraz zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa - Zakładu Karnego w G., Aresztu Śledczego we W., Aresztu Śledczego w C., Zakładu Karnego we W.(...), Zakładu Karnego w W., Aresztu Śledczego w G., Aresztu Śledczego w W., Aresztu Śledczego w B., Zakładu Karnego we W. kwoty 250.000 zł tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 41 EKPCz i art. 448 k.c. Podniósł, że we wszystkich jednostkach penitencjarnych był osadzony w celach wieloosobowych, w warunkach przeludnienia, nieludzkich i poniżających jego dobra osobiste.

Postanowieniem z dnia 16 stycznia 2013 r. powód P. M. został zwolniony od kosztów sądowych w całości .

W odpowiedzi na pozew Skarb Państwa wniósł o oddalenie powództwa w całości, zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez stowarzyszenie fiskusa kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa

procesowego na rzecz Skarbu Państwa Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, według norm przepisanych. W uzasadnieniu podniósł zarzut przedawnienia roszczenia dochodzonego pozwem za okres do dnia 14 listopada 2009r. tj. trzy lata wstecz od daty pozwu.

Ponadto pozwany podniósł zarzuty: niewykazania przez powoda interesu prawnego w dochodzeniu wskazanego w pozwie roszczenia, niewykazanie faktu naruszenia dóbr osobistych oraz żadnej z przesłanek odpowiedzialności odszkodowanej pozwanego oraz zasadności żądania zadośćuczynienia w dochodzonej kwocie.

Wyrokiem z dnia 9 maja 2013r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo; odstąpił od obciążania powoda P. M. kosztami zastępstwa procesowego Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa.

Podstawę rozstrzygnięcia Sądu Pierwszej instancji stanowiły następujące ustalenia faktyczne i ocena prawna :

P. M. odbywał kary pozbawienia wolności w poszczególnych jednostkach penitencjarnych w okresach :

1. Zakład Karny w G.:

- od dnia 10 lipca 2002 r. do dnia 11 lipca 2002 r.,
- od dnia 18 lutego 2004 r. do dnia 9 marca 2004 r.,
- od dnia 25 marca 2004 r. do dnia 14 kwietnia 2005 r.;

2. Areszt Śledczy we W.:

- od dnia 9 marca 2004 r. do dnia 25 marca 2004 r.,
- od dnia 21 sierpnia 2006 r. do dnia 4 października 2006 r.;

3. Areszt Śledczy w C.:

- od dnia 14 kwietnia 2005 r. do dnia 17 sierpnia 2005 r.;

4. Zakład Karny (...) we W.:

- od dnia 17 sierpnia 2005 r. do dnia 21 sierpnia 2005 r.,
- od dnia 4 października 2006 r. do dnia 21 sierpnia 2006 r.,
- od dnia 7 grudnia 2007 r. do dnia 31 stycznia 2008 r.;

5. Zakład Karny w W.:

- od dnia 19 grudnia 2006 r. do dnia 7 grudnia 2007 r.
- od dnia 31 stycznia 2008 r. do dnia 21 lutego 2008 r.;

6. Areszt Śledczy w G.:

- od dnia 21 lutego 2008 r. do dnia 3 marca 2008 r.;

7. Areszt Śledczy w W.:

- od dnia 3 marca 2008 r. do dnia 6 sierpnia 2009 r.;

8. Areszt Śledczy w B.:

-od dnia 7 sierpnia 2009 r. do dnia 11 sierpnia 2009 r.;

9. Zakład Karny we W.:

-od dnia 12 sierpnia 2009 r. do chwili obecnej.

W Zakładzie Karnym we W. w okresie od dnia 12 sierpnia 2009r. do 14 sierpnia 2009 r. powód przebywał w pawilonie (...) w celi nr (...) o powierzchni wynoszącej 17,02 m⁽²⁾, w którym to okresie łącznie przebywało 6 osób. Od dnia 14 sierpnia 2009 r. do dnia 8 września 2011 r. powód przebywał w tym samym pawilonie ale w celi nr (...) o powierzchni wynoszącej 16,92 m⁽²⁾. Jedynie w okresach od dnia 14 sierpnia 2009 r. do dnia 8 września 2009 r., od dnia 13 września 2009 r. do dnia 26 września 2009 r., od dnia 28 września 2009 r. do dnia 17 października 2009 r., od dnia 18 października 2009 r. do dnia 21 listopada 2009 r., od dnia 22 listopada 2009 r. do dnia 3 grudnia 2009 r., od dnia 2 lutego 2010 r. do dnia 2 marca 2010 r., w celi osadzonych było 6 osób. Natomiast w okresie od dnia 8 września 2011 r. do dnia 22 września 2011 r. P. M. przebywał w pawilonie (...)w celi nr(...) o powierzchni wynoszącej 14,60 m , od dnia 22 września 2011 r. do dnia 28 marca 2012 r. w pawilonie(...) w celi nr (...) o powierzchni 16,13 m⁽²⁾, a od dnia 28 marca 2012 r. do dnia 11 kwietnia 2012 r. przebywał w pawilonie (...) w celi nr (...) o powierzchni 16,78 m⁽²⁾.

W okresie od dnia 11 kwietnia 2012r. do dnia 17 października 2012 r. powód przebywał w pawilonie (...) w celi nr (...) o powierzchni 17,95 m⁽²⁾, od dnia 17 października 2012 r. do dnia 10 stycznia 2013 r. przebywał w pawilonie (...) w celi nr (...) o powierzchni 17,95 m⁽²⁾, zaś od dnia 10 stycznia 2013 r. do chwili obecnej przebywa w pawilonie (...) w celi nr(...) o powierzchni 17,95 m⁽²⁾, w których to okresach zaludnienie cel było zgodne z obowiązującymi normami .O każdej sytuacji przeludnienia jednostki, Dyrektor Zakładu Karnego we W. informował na bieżąco sędziego penitencjarnego .

Sąd Okręgowy ustalił również ,iż w czasie odbywania kary pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym we W., cele, w których przebywał P. M. wyposażone były w sprzęt kwaterunkowy w postaci łóżek koszarowych i taboretów więziennych dla każdego osadzonego, stołu więziennego dużego lub dwóch małych, szafki więziennej dużej lub dwóch małych, wieszaka, stolika lub półki pod telewizor, lustra, miednicy plastikowej do prania ręcznego, wiadra plastikowego na śmieci, szczotki i szufelki oraz szczotki klozetowej. Wszystkie cele mieszkalne w Zakładzie Karnym wyposażone były w wydzielone kąpiki sanitarne wraz z urządzeniami sanitarnymi w postaci miski ustępowej, spluczki i umywalki. Nadto cele mieszkalne pawilonów (...) i (...) posiadały dostęp do bieżącej wody, a osadzony korzystał co najmniej raz w tygodniu z ciepłej kąpieli. Cele posiadały także oświetlenie dostosowane do wymogów wytycznych Nr 3 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 4 października 2011 r. w sprawie wymagań technicznych i ochronnych dla pawilonów zakwaterowania osadzonych, a także wyposażone były w okna zapewniające właściwe oświetlenie naturalne, wentylację grawitacyjną, która była sprawna i drożna, a jej okresowe kontrole przeprowadzane były co roku. Zapewnione były również normy temperatur dla pomieszczeń mieszkalnych, a środki higieny były wydawane osadzonym zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2003 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Stan faktyczny w sprawie Sąd Okręgowy ustalił na podstawie dokumentów złożonych do akt sprawy. Wskazał ,że powód pomimo doręczenia mu odpisu odpowiedzi na pozew nie wypowiedział się co do przedstawionych w niej twierdzeń, zarzutów i wniosków dowodowych. Stąd mając na uwadze wyniki całej rozprawy na podstawie art. 230 k.p.c. uznał fakty o miejscach i okresach osadzenia oraz traktowaniu powoda w sposób zgodny z obowiązującymi przepisami, przedstawione w odpowiedzi na pozew za przyznane. Za wiarygodne Sąd pierwszej instancji uznał dowody z dokumentów ponieważ ich autentyczność nie została zakwestionowana przez strony, a Sąd nie znalazł podstaw do ich podważenia z urzędu.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd pierwszej instancji uznał powództwo za niezasadne co do zasady i wysokości.

Odnosząc się do roszczenia powoda o stwierdzenie bezprawnego naruszenia jego dóbr osobistych, Sąd Okręgowy w całości podzielił stanowisko strony pozwanej zaprezentowane w odpowiedzi na pozew. Podkreślił, iż tego typu żądanie należy oceniać przez pryzmat roszczenia o ustalenie. Zgodnie zaś z treścią art. 189 k.p.c., powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. O interesie prawnym można mówić wtedy, gdy istnieje niepewność stanu prawnego lub prawa, a strony łączy stosunek cywilnoprawny. Wymaga się przy tym, by zagrożenie to istniało nie tylko w wyobrażeniu i odczuciu powoda, lecz także obiektywnie (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lipca 2010 r., sygn. akt VI ACa 1472/09, LEX nr 785621). Powód winien zatem co najmniej wskazać w pozwie, a także ewentualnie udowodnić podane okoliczności, że niezależnie od subiektywnie odczuwanej potrzeby ochrony własnej sytuacji prawnej zachodzą także obiektywne okoliczności uzasadniające udzielenie powodowi ochrony na drodze powództwa o ustalenie. Okoliczności tego rodzaju muszą dotyczyć konkretnego stosunku prawnego i muszą mieć charakter realnego zagrożenia sfery prawnej powoda dotyczącej tego stosunku. Interes prawny powoda występuje bowiem wtedy, gdy eliminacji stanu zagrożenia albo niepewności nie można osiągnąć w innym postępowaniu przed organami państwa, w tym w innych postępowaniach cywilnych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 5 września 1995 r., sygn. akt I ACr 159/95, OSA 1996/2/8; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1997 r., sygn. akt II CKN 280/07, LEX nr 255613). Przedmiot zaś żądania pozwu musi być skierowany do danego stosunku prawnego lub prawa, przy czym nie może dotyczyć ustalenia faktów, w tym treści oświadczeń składanych przez podmioty prawa cywilnego. Przenosząc powyższe na grunt badanej sprawy Sąd Okręgowy stwierdził, że P. M. nie posiada interesu prawnego w dochodzeniu tak sformułowanego roszczenia, tym bardziej, iż stronie powodowej przysługuje dalej idące roszczenie, czemu dał wyraz wnosząc również o zasądzenie zadośćuczynienia.

Sąd pierwszej instancji uwzględnił zarzut przedawnienia roszczenia, za okres trzech lat sprzed daty wniesienia powództwa. Wskazał, iż roszczenie powoda o usunięcie skutków naruszenia jego dóbr osobistych jest roszczeniem o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, ma charakter majątkowy i podlega dyspozycji art. 442¹ § 1 k.c., a więc podlega przedawnieniu. Cel i funkcja instytucji przedawnienia w kodeksie cywilnym sprowadzają się do usunięcia tzw. stanu niepewności prawnej w sytuacji, gdy uprawniony, w tym przypadku powód, przez bardzo długi czas nie wykonuje swoich praw podmiotowych, tzn. nie realizuje przysługujących mu roszczeń. Do przedawnienia roszczeń z tytułu czynów niedozwolonych stosuje się ogólne zasady przedawnienia określone w art. 117 § 1 k.c., z modyfikacjami wynikającymi z art. 442¹ k.c. dotyczącymi początku biegu przedawnienia i sposobu liczenia jego terminu. Zgodnie z art. 442¹ § 1 k.c., roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Oznacza to, iż bieg przedawnienia rozpoczyna się z dniem, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Przesłanka wiadomości o szkodzie zostaje spełniona już w tej chwili, w której poszkodowany wie o istnieniu szkody w ogóle, gdy ma świadomość faktu jej powstania. Obie przesłanki zaś powinny być spełnione łącznie.

Sąd pierwszej instancji podniósł, iż bezspornym jest fakt, iż skoro powód wywodzi swoje roszczenie z tytułu bezprawnego naruszenia jego dóbr osobistych, to niewątpliwie musiał o nich wiedzieć przez cały okres pobytu we wskazywanych jednostkach penitencjarnych, a ponadto wiedział, kto jest osobą uprawnioną i obowiązaną do naprawienia powstałej szkody. Powód nadto nie wskazał żadnych okoliczności, które przemawiałyby za tym, że z powództwem nie mógł wcześniej wystąpić. Za taką okoliczność jego zdaniem nie można uznać oświadczenia powoda, że o doznanych krzywdach szkodach niematerialnych wynikających z bezprawnego naruszenia jego dóbr osobistych dowiedział się od A. K. i Fundacji (...), i wówczas też dowiedział się o szkodzie i osobie obowiązanej do jej naprawienia.

Nadto Sąd pierwszej instancji wskazał, że w pozostałej części powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie z przyczyn merytorycznych. Powód bowiem nie wykazał żadnej z przesłanek niezbędnych do skonstruowania odpowiedzialności

pozwanego, mimo, iż to na nim zgodnie z przepisem art. 6 k.c. spoczywał ciężar udowodnienia tych przesłanek, ponieważ to on wywodzi z nich korzystne dla siebie skutki prawne.

Podniósł, że dobra osobiste człowieka pozostają pod ochroną Konstytucji RP, w której zawarte są przepisy dotyczące bezpośrednio dóbr osobistych. Wśród przepisów o wolnościach, prawach i obowiązkach człowieka, ustawodawca w art. 30 stanowi, że przyrodzona i niezbywalna godność człowieka jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Zgodnie natomiast z treścią art. 23 k.c., dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. W myśl art. 24 § 1 k.c., ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła wymaga się przy tym, by zagrożenie to istniało nie tylko w wyobrażeniu i odczuciu powoda, lecz także obiektywnie (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22 lipca 2010 r., sygn. akt VI ACa 1472/09, LEX nr 785621). Powód zatem winien co najmniej wskazać w pozwie, a także ewentualnie udowodnić podane okoliczności, że niezależnie od subiektywnie odczuwanej potrzeby ochrony własnej sytuacji prawnej zachodzą także obiektywne okoliczności uzasadniające udzielenie powodowi ochrony na drodze powództwa o ustalenie. Okoliczności tego rodzaju muszą dotyczyć konkretnego stosunku prawnego i muszą mieć charakter realnego zagrożenia sfery prawnej powoda dotyczącej tego stosunku. Interes prawny powoda występuje bowiem wtedy, gdy eliminacji stanu zagrożenia albo niepewności nie można osiągnąć w innym postępowaniu przed organami państwa, w tym w innych postępowaniach cywilnych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 5 września 1995 r., sygn. akt I ACr 159/95, OSA 1996/2/8; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1997 r., sygn. akt II CKN 280/07, LEX nr 255613). Przedmiot zaś żądania pozwu musi być skierowany do danego stosunku prawnego lub prawa, przy czym nie może dotyczyć ustalenia faktów, w tym treści oświadczeń składanych przez podmioty prawa cywilnego. Dlatego też jego zdaniem, P. M. nie posiada interesu prawnego w dochodzeniu tak sformułowanego roszczenia, tym bardziej, iż stronie powodowej przysługuje dalej idące roszczenie, czemu dał wyraz wnosząc również o zasądzenie zadośćuczynienia.

Sąd Okręgowy podniósł, że zapewnienie przez Państwo godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest jednym z podstawowych wymagań demokratycznego państwa prawnego, znajdującym wyraz w normach prawa międzynarodowego. Wynika to wprost z art. 10 ust. 1 ratyfikowanego przez Polskę Międzynarodowego Paktu Praw Osobistych i Publicznych z dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, póź. 167) oraz z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 grudnia 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, póź. 284) stanowiących, że każda osoba pozbawiona wolności będzie traktowana w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka. Nadto Sąd Najwyższy w wyroku z dnia z dnia 28 lutego 2007 r. wyraził pogląd, iż odbywanie kary pozbawienia wolności w przeludnionych celach, z nieoddzieloną toaletą i węzłem sanitarnym, przy braku zapewnienia wszystkim osadzonym osobnego miejsca do spania, może stanowić przejaw poniżającego traktowania, prowadzącego do naruszenia godności osób pozbawionych wolności. Zatem na gruncie prawa polskiego można dochodzić zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 24 w związku z art. 448 k.c. iż tytułu naruszenia dóbr osobistych skazanego: godności i prawa do intymności (sygn. akt V CSK 431/06, OSNC 2008/1/13). Sąd Najwyższy w przywołanym orzeczeniu wskazał, iż takich warunków nie można uznać za uzasadniony i normalny element kary pozbawienia wolności, co wynika także z art. 110 § 2 k.k.w.,

w którym ustawodawca, dostosowując przepisy dotyczące wykonania kary pozbawienia wolności do norm prawa europejskiego, zawarł wymogi dotyczące warunków bytowych w celach mieszkalnych i wskazał, że powierzchnia przypadająca na skazanego nie może wynosić mniej niż 3 m², cele muszą być wyposażone w odpowiedni sprzęt zapewniający skazanemu osobne miejsce do spania i odpowiednie warunki higieny, dostateczny dopływ powietrza oraz odpowiednią temperaturę i oświetlenie. Tylko w szczególnie uzasadnionych wypadkach określonych w art. 248 k.k.w. i przy zachowaniu trybu postępowania wskazanego w tym przepisie oraz w przewidzianych w nim przepisach wykonawczych, może dojść do ograniczenia wielkości powierzchni celi na jednego skazanego poniżej 3 m², jednakże jedynie na czas określony.

Sąd Okręgowy wskazał, iż Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 26 maja 2008 r. uznał jednak, że art. 248 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, póź. 557 ze zm.) jest niezgodny z art. 40, art. 41 ust. 4 i art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Przyjął, że przepis wymieniony w części I wyroku traci moc obowiązującą z upływem 18 miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (sygn. akt SK 25/07, Dz. U. Nr 96, póź. 62). W uzasadnieniu tego orzeczenia Trybunał uznał, że nadmierne zagęszczenie w celi może samo w sobie być kwalifikowane jako traktowanie niehumanitarne, a w razie wyjątkowej kumulacji różnych niedogodności - nawet jako tortura. Ocena stopnia dolegliwości wynikającej z przeludnienia jednostek penitencjarnych, wymagająca analizy ewentualnej kumulacji także innych czynników wpływających na wartościowanie warunków przebywania, ma z natury rzeczy charakter oceny in concreto. Trybunał Konstytucyjny dokonując oceny zgodności przepisu art. 248 § 1 k.k.w. z Konstytucją szeroko zaprezentował międzynarodowe orzecznictwo, które pojawiło się na tle problemu niehumanitarnego odbywania kary pozbawienia wolności. Wskazał m. in., iż zakaz tortur oraz okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania w kontekście traktowania więźniów został najszerzej poddany analizie przez Europejski Trybunał Praw Człowieka na tle art. 3 Konwencji. Traktowanie nieludzkie zostało określone jako złe traktowanie, które jest zamierzone, stosowane nieprzerwanie przez dłuższy czas i spowodowało u ofiary obrażenia ciała albo intensywne cierpienie fizyczne lub psychiczne. Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że długotrwałe przebywanie w przepelnionych celach, w warunkach uwłaczających ludzkiej godności, stanowi wystarczającą przesłankę uznania naruszenia art. 3 Konwencji w postaci traktowania poniżającego (zob. wyroki ETPCz z dnia 20 stycznia 2005 r. w sprawie M. przeciwko Rosji nr 63378/00, z dnia 9 marca 2006 r. w sprawie C. przeciwko Chorwacji nr 73786/01 oraz z dnia 28 marca 2006 r. w sprawie M. przeciwko Ukrainie nr 72286/01). Jednocześnie w orzecznictwie podkreślano, że cierpienie i poniżenie muszą wykraczać poza nieunikniony ich element związany z daną formą, zgodnego z prawem, traktowania lub karnia (zob. wyrok ETPCz z dnia 25 kwietnia 1978 r. w sprawie T. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu nr 5856/72). Oceniając warunki uwięzienia, Trybunał uwzględniał skumulowany efekt tych warunków, a także specyficzne zarzuty podniesione przez skarżącego (zob. wyrok ETPCz z dnia 15 lipca 2002 r. w sprawie K. przeciwko Rosji nr 47095/99). Warunki, na które skarżyli się więźniowie przebywający w przeludnionych celach, nie ograniczają się do samego nieprzestrzegania metrażu. W sprawach rozpatrywanych przez ETPC najczęściej zwracano uwagę na złe warunki sanitarne, niehigieniczność i brak prywatności przy korzystaniu z urządzeń sanitarnych, permanentną niemożliwość zaspokojenia potrzeby snu spowodowaną niewystarczającą liczbą łóżek, jak i nieustannie zapalonym światłem czy panującym hałasem, niedostateczne oświetlenie uniemożliwiające czytanie, złą wentylację cel,

szczególnie uciążliwą dla osób niepalących osadzonych z palącymi, warunki prowadzące do rozprzestrzeniania się chorób bądź brak możliwości leczenia.

Sąd pierwszej instancji wskazał również, iż w wyroku z dnia 2 października 2007 r. Sąd Najwyższy stwierdził, iż przesłanką odpowiedzialności za naruszenie cudzego dobra osobistego jest bezprawność działania, przez którą rozumie się działanie /zaniechanie/ sprzeczne z porządkiem prawnym i zasadami współżycia społecznego. Przepis art. 24 k.c. przewiduje domniemanie bezprawności działania naruszającego dobra osobiste, co powoduje, że na nim spoczywa ciężar wykazania, że jego działanie było zgodne z prawem. Jednakże osadzenie skazanego w celi w warunkach, w których powierzchnia na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m², przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 248 § 1 k.k.w., jest zgodne z prawem. Jednocześnie Sąd Najwyższy, wydając to rozstrzygnięcie, przyjął, że mimo niezachowania normy 3 m przy braku innych działań represyjnych warunków w celi nie można uznać za niegodziwe (sygn. akt II CSK 269/07, OSNC-ZD 2008/3/75). Natomiast w uzasadnieniu wyroku z dnia 17 marca 2010 r. (sygn. akt II CSK 486/09, LEX nr 599534) Sąd Najwyższy wskazał, że jedynie znaczące i długotrwałe odstępstwo od standardu określonego w art. 11 § 2 k.k.w. narusza godność i prawo do prywatności skazanego.

W kolejnej uchwale z dnia 18 października 2011 r. (sygn. akt III CZP 25/11, OSNC 2012/2/15) Sąd Najwyższy stwierdził, że umieszczenie osoby pozbawionej wolności w celi o powierzchni przypadającej na osadzonego mniejszej niż 3 m² może stanowić wystarczającą przesłankę stwierdzenia naruszenia jej dóbr osobistych. Odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c. za krzywdę wyrządzoną tym naruszeniem nie zależy od winy. Jednakże nawet w sytuacji stwierdzenia naruszenia dóbr osobistych, sąd nie ma obowiązku zadośćuczynienia na podstawie

art. 448 k.c. w każdym przypadku. Przy stosowaniu tego przepisu sąd bierze pod uwagę całokształt okoliczności faktycznych, w tym winę sprawcy naruszenia dóbr osobistych i jej stopień oraz rodzaj naruszonego dobra (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 r., sygn. akt IIPK 245/05, OSNC 2007/7-8/101).

Przenosząc powyższe rozważania na grunt rozpoznawanej sprawy, Sąd Okręgowy uznał, że powództwo nie zasługuje na uwzględnienie. W ocenie Sądu powód nie udowodnił, że karę pozbawienia wolności odbywał w warunkach uwłaczających jego godności. Miało ono polegać jego zdaniem na tym, iż w Zakładzie Karnym we W. powód przebywał w przeludnionych i zagrzybionych celach, które wyposażone są w stary sprzęt kwaterunkowy, często pozostawał głodny, nie zapewniano mu codziennego prysznica, nie odprowadzano na zajęcia szkolne, a dyrekcja uniemożliwiała dokonywanie zakupów żywności za otrzymywane od rodziny środki, a nadto w oknach zainstalowano blendy, które ograniczały dopływ światła naturalnego. Jak bowiem wskazano wyżej, z mocy art. 6 k.c. ciężar dowodu w tym zakresie spoczywał na powodzie. Pomimo tego, powód poprzestał jedynie na twierdzeniach nieopartych żadnymi dowodami.

W ocenie Sądu pierwszej dolegliwości odczuwane przez powoda w związku z okresowym przeludnieniem w celach były immanentnie związane z karą pozbawienia wolności, stanowiąc jej nieunikniony element cierpienia. Ich występowanie nie świadczy w żadnym razie o naruszeniu godności osobistej powoda, ponieważ nie przekroczyły tego właśnie nieuniknionego elementu cierpienia. Nie były też w żadnym razie upokarzające. Powód nie udowodnił w toku procesu, aby w celach, w których był osadzony, w inny sposób, aniżeli poprzez przeludnienie, które w okresie nieprzedawnionym trwało de facto 17 dni, naruszono jego dobra osobiste, nie wykazał również, że w związku z tym przeludnieniem i generalnie naruszeniem dóbr osobistych doznał jakiegokolwiek uszczerbku. Obowiązkiem procesowym powoda było więc udowodnienie swych twierdzeń, czego w toku procesu nie uczynił. Nie udowodnił żadnych z niedogodności związanych z przebywaniem w warunkach zakładu karnego, które szeroko zaprezentował w pozwie, a w sytuacji, gdy pozwany dokumentami wykazał, że w celach i budynkach prowadzano odpowiednie remonty i wentylacja była sprawna, to depozycje powoda będąc w tym zakresie jedynym dowodem przeciwnym w sprawie nie zasługują na wiarę zwłaszcza, że powód nie zanegował twierdzeń pozwanego. Warunki sanitarne w celach też zdaniem Sądu nie były takie, by naruszały prawo do intymności. Nadto większość z niedogodności stanowi naturalną uciążliwość związaną z odbywaniem kary pozbawienia wolności. Przepisy zaś określają minimalne wymogi, jakie powinny zostać spełnione, w tym również w zakresie kontroli korespondencji. Nie wynika z nich, aby konieczne było więźniom zapewnienie dostępu do ciepłej wody. Więzień powinien mieć prawo do kąpieli w łaźni nie rzadziej niż raz w tygodniu, a już z samych okoliczności przedstawionych przez stronę powodową wynika, że dostęp taki był zagwarantowany. Ponadto jak wynika z treści zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego warunki panujące w Zakładzie Karnym we W. w żaden sposób nie wpłynęły ujemnie na stan zdrowia fizycznego lub psychicznego powoda. Powód jest zresztą młodym mężczyzną, mającym lepsze możliwości asymilacji niż osoby starsze, więc przebywanie w warunkach jednostki penitencjarnej nie mogło wywołać u niego piętna czy skazy na całe życie. Sąd nie dopatrzył się też żadnych działań świadczących o świadomej represji czy dyskryminacji wobec powoda ze strony administracji jednostki penitencjarnej. Niezaprzeczalnie bowiem warunki panujące w tejże jednostce były wyłącznie wypadkową ograniczonych środków finansowych tego resortu, wieloletnich zaszłości i niemożności osiągnięcia standardów europejskich w krótkim czasie.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Okręgowy uznał, że nie doszło do naruszenia dóbr osobistych powoda wymagającego ochrony prawnej. Za nieuzasadnione w jego ocenie było także żądanie powoda o nakazanie natychmiastowego osadzenia go w zakładzie karnym typu otwartego lub półotwartego oraz zwolnienia z więzienia w pierwszym możliwym terminie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Wskazał, że nie są to roszczenia służące ochronie dóbr osobistych, a realizowane mogą być jedynie na gruncie przepisów kodeksu karnego wykonawczego.

Zdaniem Sądu Okręgowego roszczenie powoda pozostaje także w sprzeczności z zasadami współzycia społecznego. Sytuacja służby zdrowia i osób hospitalizowanych jest często pod względem bytowym dużo gorsza niż więźniów, którzy przecież znaleźli się w tym, a nie innym miejscu na skutek popełnienia najcięższych, najczęściej umyślnych przestępstw. Podobnie sytuacja lokalowa wielu rodzin w Polsce, zajmujących mieszkania komunalne czy socjalne jest gorsza pod względem zarówno metrażu, stanu technicznego budynków czy dostępu do mediów od tej powoływanej

przez powoda. Podobnie zakres zajęć kulturalno-oświatowych, sportowych czy rozrywkowych w zakładach karnych nieraz znacznie przekracza to, co społeczeństwo oferuje podopiecznym placówek opiekuńczo-wychowawczych.

O kosztach procesu Sąd Okręgowy orzekł w oparciu o art. 102 k.p.c., mając na uwadze przede wszystkim względy natury podmiotowej związane z sytuacją finansową i życiową powoda, które zadecydowały o wcześniejszym zwolnieniu go od kosztów sądowych w całości.

Apelację od wyroku wniósł powód. Zaskarżył go w całości i zarzucił:

a) art. 6 ust.1 EKPCz przez rażące naruszenie prawa do rzetelnego procesu przez pominięcie zgłoszonych w terminie wniosków dowodowych oraz odpowiedzi na stanowisko pozwanego;

b) Art. 3i 8 EKPCz

c) nieprzyznanie pomocy prawnej z urzędu.

W odpowiedzi na apelację pozwany wniósł o jej oddalenie i zasądzenie kosztów procesu.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja jest zasadna mimo, że nie wszystkie zarzuty zasługują na uwzględnienie. Przede wszystkim niezasadny jest zarzut naruszenia prawa skarżącego do obrony przez nieprzyznanie mu pomocy prawnej z urzędu.

W dniu 10 grudnia 2012r. skarżący złożył wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych ze względu na swoją sytuację materialną i życiową. Zarządzeniem z dnia 18 grudnia 2012r. referendarz sądowy wezwał powoda do złożenia oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania w terminie 7 dni pod rygorem zwrotu wniosku. W zarządzeniu zostało zawarte szczegółowe pouczenie o sposobie wypełnienia oświadczenia. Zgodnie z nim skarżący w terminie złożył wypełnione oświadczenia, a referendarz sądowy postanowieniem z dnia 16 stycznia 2013r. zwolnił powoda w całości od kosztów sądowych w sprawie. Następnie w dniu 1 stycznia 201r. powód złożył wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu ze względu na swoją nieporadność i nieznajomość prawa cywilnego i procedury. Wniosek ten postanowieniem z dnia 27 lutego 2013r. referendarz sądowy oddalił ze stanowiskiem, że powód nie wykazał przesłanki do uwzględnienia tj. swojej nieporadności w wprowadzeniu procesu. Zdaniem referendarza powód P. M. jest zorientowany w przedmiocie swoich żądań, rozumie istotę kierowanych do niego pism, powołuje się na konkretne przepisy prawa i orzecznictwo. Skarga powoda na przedmiotowe orzeczenie nie została uwzględniona. Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 8 kwietnia 2013r. utrzymał w mocy zaskarżone postanowienie podzielając stanowisko referendarza.

W ocenie Sądu Apelacyjnego ocena sądu pierwszej instancji zajęta w sprawie wniosku o ustanowienie pełnomocnika jest jak najbardziej prawidłowa. Zgodnie z art. 117 § 5k.p.c. wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu podlega kontroli Sądu pod względem jego zasadności. Sąd ma obowiązek uwzględnienia wniosku tylko wtedy, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny. W przedmiotowej sprawie Sąd Okręgowy słusznie przyjął, że powód nie wykazał aby taka potrzeba ustanowienia pełnomocnika zaistniała.

Nadto zgodnie z dotychczasowym stanowiskiem Sądu Najwyższego odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika procesowego z urzędu nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw, gdyż wniosek ten podlega uwzględnieniu, jeżeli w ocenie sądu udział profesjonalnego pełnomocnika jest potrzebny - art. 117 § 5 k.p.c.(wyrok SN z 2013.05.28, IPK 3/13, LEX nr 1383242). Wyjątek dotyczy jedynie sytuacji, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje podstawową niezajomość reguł postępowania sądowego lub nieporadność, skutkującą tym, że nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości jej prowadzenia(wyrok SN z 2013.03.12, II CSK 322/12, G.Prawna NO 2013/99/3 teza zd.2). W niniejszej sprawie w ocenie Sądu Apelacyjnego opisany wyjątek nie zaistniał.

Skarżący ma natomiast rację, że jego prawa do rzetelnego procesu zostały naruszone mimo, że na dzień zamknięcia rozprawy Sąd nie dysponował innymi wnioskami dowodowymi powoda niż wniosek dowodowy w postaci wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie O. przeciwko Polsce (skarga nr 17885/04) oraz sprawie S. przeciwko Polsce (nr 17599/05).

Zarządzeniem z dnia 12 kwietnia 2013r. sędzia referent w Sadzie Okręgowym wyznaczył termin rozprawy na dzień 9 maja 2013r. , o którym polecił zawiadomić powoda oraz Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa. Powodowi zarządził doręczenie odpisu odpowiedzi na pozew. Zarządzenie zostało wykonane w dniu 17 kwietnia 2013r. Odpis odpowiedzi na pozew i zawiadomienie o terminie rozprawy zostało skarżącemu doręczone w dniu 25.04.2013r. Pisma procesowe zawierające wnioski dowodowe złożone w odpowiedzi na odpowiedź na pozew powód złożył w administracji zakładu karnego w dniu 6 maja 2013r. w trakcie biegu terminu do rozprawy. Zostały one nadane do Sądu Okręgowego w dniu 7 maja 2013r. , a wpłynęły do Sądu w dniu 11 maja 2013r.

Przedstawione czynności sędziego referenta w ocenie Sądu Apelacyjnego zostały dokonane z naruszeniem przepisu art. 210 §2 i 2¹ k.p.c. Mimo, że powód był pozbawiony wolności , a zatem nie mógł bez zgody Sądu stawić się na rozprawę, a nadto występował w sprawie sam, nie został pouczone o treści art. 162, 207, 217, 229 i 230 k.p.c. .Zaś zgodnie z art. 210 § 2¹. k.p.c. Sąd miał obowiązek pouczenia powoda jako stronę występującą w sprawie bez profesjonalnego pełnomocnika o treści wymienionych przepisów. Nadto w związku z treścią odpowiedzi na pozew powinien być także określony powodowi termin na ustosunkowanie się do jej treści .Tylko w ten sposób strona pozbawiona wolności mogła sprostać obowiązkowi z art. 210§2 k.p.c. W przedmiotowej sprawie przewodniczący tego obowiązku także zaniechał. Brak określonego terminu na ustosunkowanie się do odpowiedzi na pozew powoduje, że nie można przyjąć, że złożenie przez powoda pism w dniu 6 maja 2013r. w administracji zakładu karnego było spóźnione. Twierdzenia zgłaszane dopiero w toku postępowania, ale stanowiące rozwinięcie i sprecyzowanie twierdzeń przedstawionych w pozwie i będące adekwatną reakcją na sposób obrony strony pozwanej w zasadzie nie mogą być uznane za sprekludowane. Tylko prawidłowe pouczenie strony o przysługujących prawach i ciążących obowiązkach procesowych pozwalałoby, w sytuacji gdy nie wypełnia ona spoczywających na niej powinności, wyciągnięcie konsekwencji prawnych polegających na uznaniu przez sąd za przyznane fakty, co do których nie wypowiedziała się strona przeciwna, a mogła to uczynić. Strona bowiem sama musi pilnować dopełnienia obowiązków procesowych, spoczywających na niej. Jeżeli ich nie wypełni, ponosi skutki prawne swych zaniedbań.

Z powyższych względów zaskarżony wyrok podlegał uchyleniu a sprawa przekazaniu Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania na podstawie art. 386§4 k.p.c..

Przy ponownym rozpoznaniu Sąd Okręgowy pouczy powoda o wszystkich przysługujących mu prawach i gwarancjach procesowych. Podejmie decyzje procesowe w przedmiocie złożonych przez powoda wniosków dowodowych i w zależności od wyniku postępowania dowodowego wyda merytoryczne rozstrzygnięcie.

.

.